

Ana Bantoş

A MOLDOVAI ROMÁN IRODALOM

A Dnyeszter és a Prut által közrefogott területek kortárs román irodalmáról való értekezés bevezetéseként elkerülhetetlennek tűnik a 20. századi előzményeket röviden áttekinteni. A század kettéosztásának irodalomtörténeti tradíciója alapvetés mind a moldáv, mind a román irodalomtudományi diskurzusban. A felosztás alapját az irodalmi élet második világháborút követő példátlan felpezsdülése adja, eszerint pedig a két világháború közti, illetve a '45-öt követő időszakokról szokás beszélni. Előbbiben a besszarábiai irodalom fejlődési irányai jórészt megegyeznek az egyéb román nyelvű irodalmakban tapasztaltakkal, bár a helyi jellegzetességek mindig is jól láthatóak. A legfőbb téma a kisebbségi irodalmakban is a népiesség és a modernizmus közti választás kényszere. A kor jelentős alkotói a Viața Basarabiei [Besszarábia Élete] című lap köré csoportosulnak, ennek főszerkesztője Nicolai Costenco (1913–1993). E társaság minden tagját teljes elutasítás kíséri az 1940-ben uralomra kerülő rezsim részéről, sőt a Moldáv Szovjet Szocialista Köztársaságban a korábban elismert szerzők szinte kivétel nélkül tiltólistára kerülnek. A moldovai román irodalom e szegmensének revidálására csak 1989 után kerülhet sor, ekkor értelmezik újra Alexei Mateevici (a Moldovai Köztársaság jelenlegi himnuszának szerzője), Constantin Stere, Pan Halippa, Gheorghe Madan, Ion Buzdugan, Vladimir Cavarnali, Teodor Nencev, Vasile Luțcan, Magda Isanos, Al. Robot, Sergiu Matei Nica, Andrei Ciurunga, Eugeniu Coșeriu és több más jelentős szerző munkásságát.

A második világháborút követő évek irodalmi és egyéb kulturális történéseit a proletárkultúra keretei határozzák meg, amelyeknek kisebb mértékű lazulását Sztálin halála után a hruscsovi politika teszi lehetővé. A békeidőkben bemutatkozó szerzők közül egyesek részben vagy egészben alkalmazkodnak az új rendszerhez, így Andrei Lupan (1912–1992), Emilian Bucov (1909–1984), Bogdan Istru (1914–1993),

Liviu Deleanu (1911–1967), és mások, úgymint George Meniuc (1918–1987) vagy Vasile Coroban (1910–1984) és Ion Vasilenco (1926–1977) irodalomtörténészek és kritikusok ellenállnak a rendszer nyomásának, noha ez nem marad következmények nélkül.

Az ötvenes évek végén, hatvanas évek elején fokozatosan váltja fel a moldovai falut középpontba helyező irodalom az addigi kizárólagos munkásmozgalmi jellegű írásokat. Az új formák egyikének első képviselője Ion Druță (1928–), akinek első elbeszéléskötete *La noi în sat* [Nálunk a faluban] címmel 1953-ban jelenik meg. Ezt követően is publikál prózát, többek között a *Frunze de dor* [A vágy levelei], *Povara bunătății noastre* [A jóságunk terhe], *Clopotnița* [A harangtorony], *Întoarcerea țărâniilor în pământ* [A por visszatérése a földbe], *Ultima lună de toamnă* [Az őszi utolsó hónapja], *Biserica albă* [A fehér templom], illetve színműveket *Casa mare* [A nagy ház], *Păsărilor tinereții noastre* [Fiatalságunk madarai], *Sfânta sfințelor* [A szentek szentje], *Doina* [Dojna], *Cervus divinus* címeiken. Druță régi idők mitikus tartalmaival átszőtt írásai egy régi-új értékrendszert elevenítenek fel, amelynek középpontjában az emberi méltóság és a nemzettudatát veszített ember moralitása áll. Egy közösség (vagy a *Clopotnița* című regényben nevesítve Căpriana falu) „pár száz évet átölelő” krónika elvesztése szimbólumként szolgál az emlékezet- és így identitásvesztésre, amelyet Csingiz Ajtmatov például *Az évszázadnál hosszabb ez a nap* című regényében a mankurt karakterén keresztül ábrázol. „Az ember viszont az emlékezés tehetségével bír, tudattal rendelkezik, ebből következően pedig felelős azért, hogy ismerje saját népének történelmét?”¹ – teszi fel a választ nem igénylő kérdést Horia Holban, a *Clopotnița* falusi tanítója diákjainak. Keith Hitchins New York-i történész, román akadémiai tag egy tanulmányában Holban karakterét magával a szerzővel állítja párhuzamba, akik a történelemre mint az emlékezet őrzőjére és a legfőbb morális irányadóra tekintenek.² Druță regényeiben és drámáiban is az irányt vesztett, a „feltöredezett mitikus közösségekben” a humán értékektől eltávolodott ember útkeresését mutatja be, szereplői félik a valóságot, ez pedig nagyfokú alázatosságra készíti őket. Az egyes személyiségek szabadsághoz való viszonya mindig az aktuális történelmi állapotnak megfelelően alakul, így pedig a megírt karakterek időnként – ironikusan – meghaladják a szerző valós lehetőségeit.

1 Ion DRUȚĂ, *Scrieri*, 3., Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1990, 48.

2 Keith HITCHINS, *Istorie și identitate în românele lui Ion Druță = Fenomenul artistic Ion Druță*, szerk. Mihail DOLGAN, Editura Tipografia Centrală, Chișinău, 2008, 103.

A hatvanas évek jelentős szerzői és művei: Vasile Vasilache (1926–2008): *Povestea cu cocoșul roșu* [Mese a vörös kakasról], Aureliu Busuioc (1928–2012): *Singur în fața dragostei* [Egyedül a szerelemmel szemben], Vladimir Beșleagă (1933–): *Zbor frânt* [Megtört repülés], Serafim Saka (1935–): *Vămule* [A vámok], Vlad Ioviță (1935–1983): *Răsul și plânsul vinului* [A bor sírása és nevetése], Spiridon Vangheli (1932–): *Băiețelul în coliba albastră* [Fiúcska a kék kunyhóban].

Vasile Vasilache az elnyomó rendszerben is a modernizmus keretein belül mozog, *Povestea cu cocoșul roșu* (1966) című regényében játékosan, népies hangvételben igyekszik kielégíteni korunk emberének mesére, történetmondásra vonatkozó vágyát. Számára az irodalom egy nyitott történet, amelyet élettel kell megtölteni. Ars poeticája, hogy létezik egy egyetlenes ősi eposz, amely évezredekig képes még alapanyagul szolgálni, amely „élénkíti a szellemet és erősíti az embert... Nem kell mást tennie az embernek, mint hogy megőrzi ezt az örökséget.”³

Vladimir Beșleagă *Zbor frânt* (1966) című műve a moldovai új román regény egyik remeke, amely a modern lélektan elvárásainak megfelelően elemzi a második világháború tragikus történéseinek pszichológiai következményeit a gyermek főhős, Isai történetén keresztül. A modernizmus narratív újításaival és esztétikai igényével él Aureliu Busuioc és Serafim Saka az említett regényekben. A hatvanas években az említett műveken keresztül a moldovai román irodalomban is jól leírhatóak a Romániában lezajlott regényformai és esztétikai modernizáló folyamatok.

A hatvanas években a líra műnemében is végbementek azok a természetes változások, amelyek szükségessé tették bizonyos esztétikai és morális kiindulópontok kijelölését, amelyek egyesek éleslátása és egyúttal áldozatkészsége révén lehetővé tették, hogy az irodalmat olvasó közönség közelebb kerüljön az Igazsághoz. Az akkoriban eltitkolt történelmi igazság feltárása érdekében az alkotóknak az olvasói intuícióra kellett hatniuk, mélyebb jelentésrétegeket kellett a szövegekben elrejtetniük. Ezen a téren egészen új lírai környezetet kialakítva alkotak jelentőset a kor költői – Grigore Vieru (1935–2009): *Numele tău* [A te neved], Liviu Damian (1935–1986): *Sunt verb* [Ige vagyok], Dumitru Matcovschi (1939–2013): *Casă părintească* [Szülői ház], Victor Teleucă (1932–2002): *Îmblânzirea focului* [A tűz megszelídítése], Pavel Boțu (1933–1987), Ion Vatamanu (1937–1993): *Monologuri*

3 Vasile VASILACHE, *Nu-mi place să-i fac pe alții vinovați* (interjú) = Serafim SACA, *Pentru tine bat...*, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1988, 394.

[Monológok], Anatol Codru (1936–2010): *Îndărătnicia pietrei* [A kő csökönyössége], Gheorghe Vodă (1934–2007), Petru Cărare (1935–2019), Anatol Ciocanu (1940–2012): *Cântece de-acasă* [Hazai énekek]. E költők a hazai nagyokkal, Nicolae Labișsal, Nichita Stănescuval, Marin Sorescuval és Ioan Alexandruval egy időben az éberséget, az alázatosságot, az emlékezethez való visszatérést, egy primer univerzum kialakítását, az intellektuális és dionüszoszi megismerés eredendő ketősségét és a játékosságot tematizálják.

Fontos megemlíteni, hogy a helyi irodalom két ellentétes élményből táplálkozik ez időben: egyik részről meghatározó a zárt etnocentrikus álláspont, másrészről erős a különböző kultúrákkal és irodalmakkal való dialógusteremtésre vonatkozó vágy. Cél a helyi öröklött formák megtartása, egyben pedig a zárt körből való kilépés, e szűk horizont meghaladása, ezáltal pedig idegen értékek gyümölcsöző recepciójára nyitni.

Grigore Vieru a falusi ember mély ismeretére építi líráját, fontos témája például az anya – jó értelemben vett – egyszerűsítő gondolkodásmódja, amellyel az élet komplex helyzeteit képes felismerni. Versei az élet szent dolgaira irányuló hosszadalmas keresések, amelyek mindig az anya, a gyermek, a szülői ház és a falu témakörén belül jutnak nyugvópontra, itt egy örök időtlenségbe, állandó közelségbe, ősi egységbe fordulva. Az egyszerű, már-már archaikus élet és az ősi gyökerek keresésének tematikájához szélsőségesen egyszerű nyelvhasználatot párosít Vieru. A szülői szentség szoros kapcsolatban áll e versekben egy belső istenélménnyel és a nép néma szenvedésével. Ilyen mélységben egy harmonikus, vallásos belső világ képződik meg, melynek központi fogalmai az imént említett falusi világhoz kapcsolódó elemek. A belső szabadságért és egyúttal az elidegenedés ellen vívott harc állandó sikere adja az erőt az élet effajta szeretetének megénekléséhez. A mély, érzelmes tematika mellett kiemelendő a személyes és a közösségi emlékezet kérdéskörét erősítő, kiemelkedő nyelvi tudatosság Vieru verseiben, ahogyan ez Alexei Mateevici esetében is megállapítható.

Az előzőek ellenpéldája Liviu Damian egész életműve. Életművének sarokpontjai az apa tisztelete, a saját határait szüntelenül kutató ember, az ősi identitás és emlékezetek megtalálására irányuló állandó kísérlet, a logosz és történelem korrelációja. Miközben Vieru verseinek közös állandóját az Anya képzete adja – ezzel a történelemtől való visszahúzódást mint fő narratív attitűdöt megjelölve –, Damian művészetének az alapját az apa és az apához kapcsolódó vallási és kul-

turális viselkedésminták képzik, legfőképpen a folyamatos útkeresés és önmagunk meghaladása. A nőiségtől való eltávolodás minden bizonnyal a 20. század romlottságára és igazságtalan voltára vezethető vissza. A modern nyugati nyelvfilozófia szóközpontú elméletét átértelmezve egy olyan nyelvi modellt alkot meg, amely az ige mítoszára épít. Verseiben az olvasó felismerheti a régi ünnepeken, a gyermekkor csodálatán, a szabadságra való törekvés kínzó erőfeszítésein és az ösztönös emberi versengésen keresztül kijelölhető értékrendszert, amely az állandó emberi újjászületésnek keretet és értelmet ad. Verseiben a hétköznapi és a csoda határozottan elkülönülnek egymástól. Számára az ige egy olyan kulturális konstrukció a légtüres térben, a nemlétezésben, amely a nép emlékezőtehetségében nyeri el végső formáját és egyben lényegét. Ez magyarázhatja életművének zárófejezetében a történelmi érdeklődést, amely saját korában a rendszer sajátosságai okán nem található elismerésre.

Anatol Codru, Vlad Ioviță és Gheorghe Vodă az *autenticizmus* szerzői. Írásmódjuk legkönnyebben a korabeli román filmes hagyományokon/beszédmodokon keresztül közelíthető meg. Codru a metaforák mestere, akinek életműve minden pontján a 20. századi Európa szellemi hanyatlásához kapcsolódik. Az örökkévalóság hallucinatív víziójának megbomlása kéz a kézben jár nála az önmagunkról való megfélekedéssel. Az ötvenes évek szocreál irodalmát ekkorra felváltja egy olyan alternatív univerzum, amelyben a vers műfajának legfőbb hatása a természetes, ősi létezésbe vetett hit visszaállítása kell legyen. Gheorghe Vodă a hatvanas évek végi köteteivel szándékosan közelít a romániai irodalmi körök munkásságához, azok jellegzetességeihez, így pedig jól látszik az az egyértelműen vállalt direkt narratív stílus, amelyen keresztül társai is a dísztelen hétköznapit, az egyszerűséget keresik verseikben. A lírai hős „mezítláb jár” a dél-bessarábiai sivár tájon, a költő szülőföldjén, akinek célja immáron nem a lázadás, hanem egy minimális kritikus gondolkodás bevezetése, amellyel az olvasó figyelmét a jelen valóság felé fordíthatja.

Az autentikushoz való visszatérés Anatol Codru verseiben az élet őszinte szeretetéből indul ki, amely képes feloldani a század általános idegenségét és ridegségét. Alapja a végül szükségszerűen teret nyelő, építő szolidaritás. Központi eleme a napsütés, a madarak, a hársfavirág, a búzamező, a kenyér, a kút, a halál, a ló, a szárnyas jószág, a tej, a juh és a kocsikerék. Verseiben a kő és a hegyek lélegeznek. A túlélésre be rendezkedett, európai, modern emberi lét filozófiája illuzórikus meta-

forába rejtve így szól: „Tőlem, uram, nem tudja csak úgy egy-kettőre elvenni a fájdalmat...”⁴ Az elvárások elterülnek, akár a világ rothadt selyemtakarója: „amikor megremeg a ház, a balszerencse is kikel és a semmibe zuhan, a fokozatosan összehúzódo örökkévalóságba”.⁵ Az omladozó örökkévalóság vízióképe az én elfeledésével társul. Ilyen módon állítja helyére az autenticitást Anatol Codru.

A zárt horizonttal való küzdelem jellemzi Victor Teleucă költészetét, amelyben nyomon követhető a vágy, hogy csatlakozzon a világirodalmi párbeszédhez olyannyira, hogy az intertextualitás határozza meg költészetének létmódját. A szerző ugyanakkor elkötelezett a műnemek és műfajok keveredése iránt, írásaiban egyenrangú értéket képvisel az epika, a líra és a képesség. Nagy követője T. S. Eliotnak abban az értelemben, hogy a vers elszemélytelenítése nem az érzelmek felszabadítását szolgálja, hanem önmaga felszabadítását az érzelmek alól, és nem a személyesség kibontására alkalmas leginkább, hanem éppen az ettől való eltávolodásra. Kifejezés a kifejezésben, forma a formában, metafora a metaforában – így körvonalazza azt az elképzelést, amely a széles kulturális reflexión alapul. „Közeledem feléd, hogy megértsem magam. Egymagamban képtelen vagyok erre. Elkötelezettség az univerzális iránt.”⁶ – egy olyan út, amelyet a posztmodern követők folytatnak majd.

Teleucă – és ez a hatvanas nemzedék általános igénye – a régi elbeszélésmódot kulturális párbeszédde alakítja. Ezt az irányt folytatják a hetvenes évek új írói, akiket az érzékek és az intellektus szubjektivitásának különválasztása érdekel leginkább. Egy új nemzedék bontogatja szárnyait, akik első köteteiket a *Debut* [Debütálás] sorozatban publikálják. Kiemelkedő költők és köteteik: Leonida Lari (1949–2011): *Piața Diolei* [A Diolei-tér], Nicolae Dabija (1948–): *Ochiul al treilea* [A harmadik szem], Vasile Romanciuc (1947–): *Genealogie* [Genealógia], Marcela Benea (1948–): *Zestre* [Örökség], Efim Tarlapan (1944–2015): *Scuzați pentru deranj*, [Elnézést a zavarásért], Leo Butnaru (1949–): *Aripă de lumină* [Fényszárny], Iulian Filip (1948–): *Neimpăcatul meșter* [A kibékíthetetlen mester], Ion Hadârcă (1949–): *Zilele* [A napok], Serafim Belicov (1947–): *Veghe* [Virrasztás]. Kiemelkedő prózaírók és műveik: Nicolae Vieru (1947–1995): *Vânt și lumină* [Szél és fény], Victor Dumbrăveanu (1946–2011): *Insula de coral* [A korallsziget], Nicolae

4 Anatol CODRU, *Întâmplarea mirării*, ARC, Chișinău, 1998, 56.

5 *Uo.*, 98.

6 Victor TELEUCĂ, *Ninge la o margine a existenței*, Editura Cartea Moldovei, Chișinău, 2002, 158.

Rusu (1948–): *Pânzele babei* [Az öregasszony hálói], Vlad Zbârnciog (1943–): *Flăcări albastre, portocalii* [Kék-narancssárga lángok]. Ezt a generációt, mely végül az esztétikai és szociokulturális értelemben vett útkeresése révén a hatvanasok generációjához tapad, a lírába hozott újító szándék köti össze, mely a szocreál ideológia csökkentett jelenlétében nyilvánul meg. Ehhez hasonlóan a prózai megszólalásmód újabb törekvése is az ideológiai keretektől való eltávolodásban körvonala-
lazódik. Ők lesznek azok, akik ’89-ben a nemzeti emancipáció oldalán szállnak harcba és megváltoztatják a lírai hangnemet, arra törekedve, hogy minél közelebb maradjanak a nép, a társadalom igényeihez. Megemlíteném, George Munteanu Eminescu-kutató megfigyelésével élve, hogy ennek az időszaknak egyik szimbóluma éppen Eminescu lesz.

A hetvenes évek irodalmi állapotát leginkább az irányított rendezési szándék írja le. Továbbra is központi téma az emlékezet, ám a nyugati tendenciákkal szemben – ahogy a keleti blokkban általában – itt csakis az elnyomó hatalommal szemben lehetséges ezt megközelíteni és körüljárni. Ennek az időszaknak egy különleges figurája Arcadie Suceveanu (1952), aki a hetvenes években kezd publikálni, majd a méltán híres nyolcvanas nemzedék körében találja meg a helyét. Költészetében mindegyre a csodát keresi, az álmok világa felé nyit, bár tudatában van annak, hogy ott nem várja senki. Ez a drámaiság világa. A korai publikációkat átható érzékek serdülőkori túlradását (eszünkbe juthatnak korábbi kötetei: *Mă cheamă cuvintele* [Hívnak a szavak], *Țărnuț de echilibru* [Egyensúlypart] *Mesaje la sfârșit de mileniu* [Üzenetek a millennium végétől], *Arhivele Golgotei* [A Golgota archívumai], *Eterna Danemarcă* [Örök Dánia], *Înfruntarea lui Heraclit* [Hérakleitosz legyőzése], *Mărul îndrăgostit de vierme* [Az alma, amelyik beleszeretett a kukacba], *Cavalerul Înzadar* [A Hiába-gavallér], *Corabia de la mansardă* [Hajó a manzárdról], *Arca dies* [Dies bárka], *101 poeme* [101 vers], *Cafeneaui Nevermore* [Nevermore kávézó], *Ființe, umbre, epifanii* [Lények, árnyak, epifániák], *Profesionist al himerei* [A kiméra szakértője]) felváltja egy, a gyermekkorban a paradicsomot jelentő atyai ház elvesztéséből eredő fájdalmas, drámai hangvétel. A saját belső világában való tévelygéséről így ír: „[...] hirtelen a fiatal sas / kőként zuhan alá / karmai közé kapja az egeret / mely már nem szabadul / a fűben // A valóság vérrel telik meg / a kiáltás ezer darabra töri szét / a reggeli levegőt // A lét egysége kompromittált / szomorúbb a valóságnál / a szellem végső zsákmányként csüng / a sas csőréből, mely az égbe tart” (*Viața ca alibi* [Alibi-élet]). A megszokott szenzualitás

helyett játékos úton keresi a vágyott értékideált, így végül egy másfajta szabadsághoz jut el, egy olyan világhoz, amelyben a költő szelleme tükröződik. Az abszolút efféle kutatása természetesen egyfajta narcisztikusságba fordul, mely összetéveszti magát a költészettel. A vers képeinek expanziója és az intimitás ellentétes ereje oda-vissza hatnak, egymásra távoli történelmi távlatokat nyitnak meg, melyeket évszázados tragédiák kísérnek, illetve a közelmúlt történelméhez kapcsolódó értékpontokat, amelyekről félő, hogy a mai ember megfélemedezik. Ilyen körülmények között a megszólaló az író Suceveanut helyezi előtérbe, akit nem lehet megérteni a meditáció mélysége, illetve a gondolatok és álmok nélkül.

Az emelkedettségtől megfosztott valóság és a prózai megszólalás-mód költészetbe való beáramlása határozza meg a nyolcvanas évek líráját. A tradicionális (bibliai, antik és középkori) képzeletvilág veszi át a modern és posztmodern alkotásmódok helyét. Nem kifejezőeszközeiben változik az új moldovai román irodalom, hanem a tartalom kódolásában. A hangsúly a formaiság felől a személy belső, intim világa felé tolódik el ezekben az években. Az új törekvések kétségtelenül Eugen Ionesco művészetének hatására jelennek meg, miután az a műveiben a poétikus nyelvezet erőtlenségére megsemmisítően mutatott rá. Másként fogalmazva a nyolcvanas-kilencvenes évekre a külső és belső világ konfliktusa válik a nagy alkotások központi témájává, az intim valóság mint referenciapont és a szavak ellenállása a diskurzust magát teszi a líra tárgyává. Ahogy a hatvanas évek helyi irodalma a történelem és etnicizmus két sarokkövére épül, elmondható, hogy a nyolcvanas-kilencvenes évekre a kódok heterogenitása kerül az alkotás középpontjába. A legfontosabb szerzők közé tartozik Eugen Cioclea (1948–2013), „Európa legszomorúbb költője”, Nicolae Popa, Vsevolod Ciornei, Emilian Galaicu-Păun, Lorina Bălteanu, Irina Nechit, Călina Trifan, Claudia Partole, Nicolae Leahu, Lucreția Bărlădeanu, Andrei Țurcanu, Nicolae Spătaru és Mircea V. Ciobanu. A posztmodern szerzők – Eugen Simion szavaival élve – az archetípusok leépítésével foglalkoznak. A kelet-európai irodalom válsága nem írható le a nyugatihoz hasonlóan az individualitás problémakörében, itt az ideológiai és politikai kérdés megkerülhetetlen. Így aztán a posztmodern törekvés, hogy az irodalom problémáit individuálisan oldjuk meg, csak egy bizonyos pontig működőképes az adott helyi viszonyok között. Nyilvánvaló, hogy a jelenben – ahogy a történelem során már sokszor – a feladatmegoldás és a fejlődés nagy időbeli ugrásokon

keresztül és egyes elhanyagolt művészeti tapasztalatok újraélésével lehetséges. Az individualitás azonnal erejét veszti, amint az irodalom egyedüli médiuma, a nyelv feltűnik. Ezért is mondhatjuk, hogy a kelet-európai irodalom identitásának problematikája nem oldható fel nyugati modellekkel. A nyugati hatásoktól való teljes elzárkózás mégsem javallott, már csak a több évtizedes izolált helyzetünk rémképe okán sem.

A moldovai posztmodernizmus alapja minden konszenzusra épülő, kanonizált érték elvetése, ami az etikának az esztétikával való felcserélésével jár. Emilian Galaicu-Păun (1964, megjelent kötetei: *Lumina proprie* [Saját fény], *Abece-Dor* [Ábécé-vágy], *Levițații deasupra hăului* [Gödör feletti lebegés], *Cel bătut îl duce pe Cel nebătut* [A megtaposott viszi a megtaposatlant], *Gesturi. Trilogia nimicului* [Gesztusok. A semmi trilógiája], *Yin Time*, *Țesut viu* [Élő szövet], *10 x 10, A-Z.best*) verseiben például az anyatejet gyakran Cola-Cao helyettesíti, lásd a bajnokok anyáit, akik Cola-Caóval szoptatják utódaikat. A különböző piaci termékek beépítése a szövegbe a nemzetköziség, a globalizáció felé való nyitási igényt szimbolizálja. Hogy ez mennyiben lesz kielégítő az esztétikát szomjazó besszarábiai posztmoderne számára – a jövő kérdése. A krízis másik megnyilvánulási formája a külső politikai támadás. A harmadik és egyben legnagyobb félelmet keltő pedig: a nemzeti kérdés. Ez a három veszélyforrás határozza meg a moldovai irodalom komplex önazonosságát. Ma már újra észrevehetőek a formális rend keresésére vonatkozó igények, új jelenség a tértapasztalatok leképezése, előrekerülnek az irodalomnak a valóság befogadását megkönnyítő aspektusai. Az irodalom újradefiniálására van szükség. E téren természetesen visszafordíthatatlan következménye van a korábbi elnyomó hatalom tevékenységének, amely öntudatlanul megfosztotta az irodalmat évszázados hitelétől. A mai próza önreflexív. Nem a történetalkotáson van a hangsúly, hanem magán az írási folyamaton. Remek alkalmat ad az effajta olvasatra Nicolae Rusu *Pușlamielul* [A naplopó] című, nemrég megjelent regénye. A mai irodalom a belső frusztrációktól való megszabadulásnak is tere. Akár az autobiografikus írásmód, akár a trágár stílus (például Dumitru Crudu *Moartea unei veverițe* [Egy mókus halála] regényében szereplő karakterek esetében) olvasható ekképpen. Függetlenül attól, hogy azok az ismert, hagyományos regények alapján íródnak, nem nélkülözik a polifonikusságot. A posztkommunista irodalmi környezet, az irodalom rendszere, a narráció legitimitása azzal jár, hogy az írók egyre magabiztosabban fogalmaznak szociológiai nézőpontból, mintegy a „történelem terhétől” való megszabadulás gya-

korlataként. Mihaela Perciun *Cenușă rece* [Hideg hamu] című regényében olyan helyzeteket hoz létre, amelyek által a szereplők realitáshoz való viszonya érthetőbbé válhat. Pontosabban fogalmazva, megjósolja és fel is próbálja építeni a hatalom és a totalitárius ideológia azon útját, amely megfélemlíti az egyént. Emellett pedig a valóság azon elemei, amelyek még mindig érvényesítésre várnak, a következők: család, migráció, hagyományok. Bár az úgynevezett „fiókirodalom” késve jelent meg, a totalitárius rendszer okozta traumákkal leszámoló szövegek elsőként jelentkező formája az önéletírás lett. Kiemelkedő alkotás Serafim Saka „tényregénye”, a *Pe mine mie, re-dă-mă* [Magamnak magamat add vissza], de érdemes megemlíteni Vasile Vasilache, Aureliu Busuioc, Vladimir Beșleagă, Arhip Cibotaru írásait, ahogy Nicolai Costenco posztumusz megjelent, egyébként már 1955-ben megírt *Povestea vulturului* [A sas meséje], vagy a *Din bezna temniței... Scrisori din Gulag* [A börtön sötétjéből... Levelek a gulágból] című alkotásait is.

A legújabb nemzedék tagja Dumitru Crudu, Emilian Galaicu-Păun, Nicolae Rusu, Val Butnaru, Anatol Moraru és Mihaela Perciun. Ők az irodalom hitelét, azt a jelenkori történelemben visszaágyazva, de egyéni látásmódban, önironikusan és igencsak gunyorosan fogalmazva próbálják visszaállítani. A jelenkor elbeszélője nem hisz a nagy történelmi narratívákban. Másrészt pedig láthatóvá válik a formától, formahűségtől való eltávolodás folyamata is. Olyan megszólalásmódot keres, amely újfajta módon képes a történelemhez kapcsolódni. Tatiana Țăbuleac 2018-ban megjelent *Grădina de sticlă* [Üvegkert] című könyvéért elnyerte az Európai Unió Irodalmi Díját, amelyben a vitatkozó, de néma düh a traumákkal szembeni ellenállással párosul egy olyan boldogságkeresésben, amely által megmutatja, hogy az egyén nem értelmezhető önmagában, csakis a világban betöltött helyén keresztül.

A kortárs moldovai román irodalomban tehát egy új jelenségről beszélhetünk, mely nem zárkózik el a szétföredezett, nem lineáris időrendű elbeszélésektől, egyrészt időről időre visszatér a régi értékekhez, másrészt pedig a modernizmushoz és a posztmodernhez, és mindkét esetben természetesen önálló jellemzőket alakít ki és gondolja tovább ezeket.

Fordította Fancsali Róbert